

Лейб-Сурес

Олександр Тарнавський

(із єврейських легенд)

I

І тепер у нас багато чудових цадиків: реб Янкев-Іцхокль Макаровський, і брати реб Авремеле і Гецеле ржищівські, і реб Іойхінце чорнобильський... вони великі й славні... та що вони перед реб Лейб-Суресом!.. Такого, як він, нема й не буде в нас... Що перед ним гусятинський, ба навіть садигурський цадики!.. Реб Лейб-Сурес!.. Він був... Хіба ви можете судити, який він великий!.. Ось який він був великий...

II

Коли Адам согрівив, і його проганяли з раю, і коли плакав Адам, і ревними слізьми розливавсь, тоді зжалився над ним Єгова і дав йому книгу. І що то була книга!.. На першій сторінці її сам Єгова своїми перстами написав імення нашого дивного цадика... Це найсвятіша книга!.. Варто лишень чесному гебрею зберігати цю книгу в своїй хаті, і вона не згорить, навіть якби довкола бушувала пожежа. Ось яка ця книга!.. А реб Лейб-Сурес був сильніший за неї!.. Він був великим обранцем, дивний і славетний цадик!.. І ви гадаєте, що лише "наші" шанували його!.. Його всі поважали, бо найпревелебніші пани радилися з ним... Ви скажете, що й тепер "наші" бувають у хороших панів... Ну, бувають... І що з того?... Вони бувають для того, щоб їсти "трефне" і брудну тварину "хазер"... І вони, аби втрапити до панів, не носять пейсів, підстригають бороди і не просять зо своїх єдиновірців... А реб Лейб-Сурес!.. Він був найсвятіший, і скрізь бував, не підстригаючи пейсів і бороди, і не здіймаючи ярмулки, пантофель і довгого каптура, і бував він у найпревелебніших панів, графів і князів, і вище... У кого вище?... Ви про це дізнаєтесь... І бував він у них не задля свого блага, він бував, щоб просити найпревелебніших панів за наших бідних і горопашних єдиновірців... Реб Лейб-Сурес був великий захисник народу нашого!..

В одному містечку жив один бідний, і була в нього жона, благочестива і дітородна жінка, і діти були... І була у них хата, і всі вони жили в ній; була у них маленька "крамниця", і всі вони, жона гебрея того, і діти його, торгували в ній, продаючи різний крам "хлопам", і робили свій ґешефт, і жили. І був це реб Лейб-Сурес, і жона його була його жона, і діти їх були діти його...

І ніхто в містечку тому не знав, який скарб зберігається в ньому, бо реб Лейб-Сурес, живучи бідно й скромно, геть полишав "справи", і вивчав велику книгу – талмуд, і не показувався на людях.

І минуло чимало часу, і скінчив реб Лейб-Сурес вивчення талмуду, і вийшов із хати, і показався народу нашому, що жив у тому містечку, і не впізнав його ніхто, і не визнав учителем... І вийшов реб Лейб-Сурес із містечка, і почав їздити по містах і містечках і відвідувати знаменитих рабинів, щоб поговорити з ними. І розмовляв з ними реб Лейб-Сурес, але не показував перед ним ні вченості своєї, ні чеснот своїх. І, об'їхавши всіх

відомих рабинів і поговоривши з ними, повертався реб Лейб-Сурес до своєї домівки, до жони своєї і дітей своїх. І здійснив мандрівку свою реб Лейб-Сурес так, як здійснюють її всі єдиновірці наші, зупиняючись для справляння сабашу в одній з придорожніх корчм. І сотворив реб Лейб-Сурес під час однієї з таких зупинок своє перше чудо.

IV

На перехресті двох великих доріг стояла величезна корчма. В ній завжди було багато наших; звісна річ, завсігди їздять у своїх справах. І під'їхав до цієї корчми реб Лейб-Сурес, і вийшов із брички, і ввійшов до корчми, і зупинився в ній, з'їв риби і заглибився в своїх думках... Ви хочете знати, про що він думав?... Хіба можна знати про це нам, простим гебреям?... Можливо, що він думав... Ну, я не знаю... Певна річ, про хороше думав... І був вечір... І полізла Поха, жона корчмаря Йося, на горище, і впустила іскру, і спалахнув дах, бо він був із соломи, і зробилася велика пожежа... І здійснювався в корчмі великий гвалт... І корчмар Йось, і Поха, та їхні діти: Хаїм, Пінхос, Пейсах, Сура, Ривка, Йосиле, Малка, Рухля, Борух і решта бігають і кричать:

– Гвалт! Ратуйте!

А реб сидить і мовчить... Чому він сидить і мовчав? Хіба ми знаємо... Може, так було требе. І може, і та пожежа навмисне сталося, щоб великий цадик прославився... І бігають, і репетують Йось і Поха, Хаїм і Пінхос, Пейсах і Сура, Ривка і Йосиле, Малка і Рухеле, Борух і решта, і не звертають уваги, що він сидить... Реб Лейб-Сурес був на вигляд ніби простий "жидок"... І хутро його було просте, і "штроймїле" такий, як у всіх, і очі були, і борода, і пейси були, і все було просте, "жидівське". І хіба знали Йось і Поха, хто у них був?... І хіба вони могли знати, коли вчені рабини не впізнавали великого цадика. – Ат! – думали всі, – простий жидок... – і бігають вони, і кричать, і хапають всілякі речі, і випускають їх із рук. А пожежа все більше й більше розгорається... І дах уже згорів, і стеля палахкотіти почала...

І враз реб підвівся, і ледь чутно мовив: "Ша!" І вони всі замовкли... І це було перше чудо: вони замовкли!.. Йось, Поха, Хаїм, Пінхос, Пейсах, Сура, Ривка, Йосиле, Малка, Рухеле, Борух і решта замовкли. І вони побачили, і збагнули, що у них був не простий жидок, і вповзли на нього... І сказав їм реб: "Дайте мені пляшку"... І вони дали йому пляшку. І взяв її реб, і вийшов з корчми, і ступав тихо й поважно, так, ніби йшов із "школи".

Він йшов і молився. І хіба нам дано знати, яку молитву читав він! І вернувся реб назад, і приніс пляшку, і став біля корчми... А вже і в корчмі горить, і "бебехи" ось-ось загоряться... І жалько Посі "бебехів"... І їй вони ще потрібні були, бо вона могла ще примножити кількість народу нашого, і потрібні були вони в посаг Сурі, Ривці, Малці, Рухлі та іншим... Кожній дочці Ізраїлю потрібні "бебехи", бо без них неможлива плодючість жон наших... І ридає Поха... І прийшов реб Лейб-Сурес, і почав зойк Похи, і мовив: "Ша!" Вони заспокоїлися. І мовив: "Не лякайтеся!" І вони стихли, і замовкли... Взяв тоді реб пляшку, і підняв її, і бризнув із неї водою, і стихло полум'я, і пожежі й не було...

І це було друге чудо великого рабина і дізнали його, і прославили, і говорили про

ребе Лейб-Суреса Йось і Поха всім постояльцям їхньої корчми, і поширилася слава про ребе Лейб-Суреса. І багато інших чудес створив наш дивний реб потому.

V

Неподалік того містечка, де проживав наш знаменитий цадик, жив в одному селі татарин. І був він сильний чоловік, бо йому служили біси... Звісна річ, нам служить Бог, а гоям – біси... І знали про цього татарина ближні й далекі люди, і привозили до нього своїх хворих, біснுவатих... І брав їх татарин до своєї домівки, і морив їх голодом, і бив палицями, і шмагав батогами, і вигонив бісів... І славився татарин між гоями, навіть між нашими був відомий... Та засяяла слава нашого дивного цадика, найсвятішого ребе Лейб-Суреса, і почала тьмяніти слава татарина. І позаздрив він нашому цадик, і розпочав проти нього всілякі утиски, і наслав на нього різні напасти, але не міг нічого зробити, бо реб Лейб-Сурес був невразливий... І спрямував тоді татарин своє зло проти родаків найсвятішого ребе Лейб-Суреса... І було це так...

VI

В одному селі жив собі корчмар на ймення Фрідель, чоловік бідний, простий, невчений, але благочестивий і чесний... І був той Фрідель простацький, але великий серцем, бо не робив ніяких справ, але читав і вивчав талмуд... І це посприяло бісам... І вселилися вони в жону корчмаря Фріделя Йоху, і змусили її мучити чесного Фріделя.

Велика жіноча злоба, і нема їй рівних! Вжалить бджола, і щезає з лиця землі. А зла жона дозволяє чоловікові до кінця днів його!..

І дозволяла, і уражала, і згризала Йоха мужа свого, Фріделя, щодня і щогодини. І терпів Фрідель муки свої, і не розлучався з мучителькою своєю. В книгах доль нашого народу написано було, щоб Йоха мучила Фріделя, аби дати можливість прославитися найсвятішому ребе Лейб-Суресу. І було так: якось Йоха змусила Фріделя продавати горілку гоям... І почав Фрідель наливати горілку повною міркою. І, побачивши це, Йоха накинулася на Фріделя, і вхопила його за пейси, і довго мучила, і вигнала із корчми. І він пішов, вийшов і щез. І зраділа Йоха, і посміхнулася, бо не знала, що нападе на неї смертельна туга.

Як часто трапляється, що муж і жона нудьгують одне за одним, коли розійдуться в різні боки! Ви, мабуть, знаєте нашого Янкеля? Не у згоді жив із своєю жоною Шейвою, бо вона була велика нечупара. І поклав собі Янкель розлучитися із своєю Шейвою, і розлучився... І треба було Янкелю і Шейві піти до рабина, щоб одержати засвідчення і правильний розлучний лист. І зібрався Янкель з Шейвою йти до рабина. А в той час на вулиці було холодно й вогко... І сказала Шейва Янкелю:

– Душко Янкелю! Ти можеш застудитися, бо вдягнув лиш один легкий капот. Візьми свій великий шаль і поклади його на плечі й на груди.

І приємні були ці слова Янкелю, і помирився він з Шейвою, а позаяк Шейва була в ті дні чистою, то Янкель почоломкав її і появ її... – і втішалася Йоха, коли вигнала Фріделя, але швидко минулася радість і настала печаль, бо це було перед сабашем... Звісна річ, негоже мужу й жоні стрічати святий сабаш на самоті... І тужить Йоха, і журиться, і натужує зір свій, дивлячись на шлях, і сподівається уздріти Фріделя. І вона

уздріла, але не Фріделя, а коней, що скачуть шалено. То їхав татарин, і приїхав, і зупинився, і ввійшов до корчми, і привітався, і спитав Йоху:

- А де твій Фрідель?

- Нема його, пішов, - сказала Йоха й заплакала.

- Хочеш повернути його?

- Хочу.

- Дай дзеркало й віск, - сказав татарин.

І послухалася Йоха, і подала дзеркало й віск, і дивилася на татарина і на руки його. І зробив татарин із воску свічку, і поставив дзеркало, і посвітив свічку перед дзеркалом, і сказав:

- Не догорить ця свічка до кінця, як твій Фрідель буде біля тебе.

І Йоха повірила, бо татарин був "сильний" чоловік, дивний лікар, і багато міг зробити... Певна річ, дурна... Хіба можна вірити голям?... І загинув би Фрідель, але врятував його найсвятіший реб Лейб-Сурес. Він прийшов на поміч.

- Хто був у тебе? - грізно запитав реб Йоху.

- Ну-у, хто був у мене? - перепитувала Йоха, як роблять всі наші, щоб виграти час і обдумати відповідь. - Нікого не було, - сказала Йоха, бо не знала, що перед нею найсвятіший реб.

Звісно, інколи наші не скажуть правду навіть своєму, не лише чужому.

- У тебе був татарин і пропонував тобі вернути Фріделя? - запитав реб.

І призналася тоді Йоха, і розповіла все, і заплакала. І похитав головою реб, і взяв дзеркало, і повернув його до стіни, і взяв свічку, і нахилив її вниз гнотом, і сказав Йосі:

- О безмозка! Фрідель прилетів би до тебе, але мертвий, і верхи на кочерзі.

І, почувши ті слова, Йоха злякалася, і так злякалася, що й сказати неможливо, і почала кричати й голосити. І сказав їй реб: "Ша!" і вийшов із корчми, і обійшов довкола неї, і ввійшов знову до корчми. І було: здійнявся вихор, побігли хмари, почорніло небо, линув страшний дощ, і була страшна буря, і все тріщало й падало. І запала тиша, і був спокій лише в корчмі, бо вона була обведена колом... І ви гадаєте, що то була буря?... Вай-вай!.. То літали біси, і хотіли розвалити корчму, і погасити свічку, і розбити дзеркало... І даремні були їхні намагання, бо свічка догоріла і дзеркало розбилося. І чи знаєте ви, що це було?... То реб перемиг татарина... І згинуло мерзотне життя татарина, бо догоріла його свічка, і розбилося його дзеркало... Так є... татарин думав перемогти нашого великого цадика, того, про кого сам Єгова сповістив Ацама, - того, в кого втілювався великий дух нашого великого народу, дивного Ізраїлю!.. Вай-вай! Перемогти його!.. Хіба це можливо?! І було потім: настала тиша, просвітліло небо, засяяло сонце, і защебетали птахи, і посміхнулися дерева, і з'явився Фрідель, цілий і неушкоджений... І була в той день велика радість у корчмі... І зачала тієї ночі Йоха, і породила, і понесла сина, і назвала його під час обрізання Лейб... І прославили Фрідель і Йоха, і всі їх чада, і родаки їх великого цадика, ребе Лейб-Суреса, і зробили імення його відомим у всій своїй місцевості, і навіть далеко за її межами. І пішли, і поїхали гебреї до ребе Лейб-Суреса... І нікого не відпускав він без допомоги, і багато сотворив чудес...

VII

Якийсь "злотник" їхав далеко в своїх торгових справах. І був він чесний єврей. І тому заavidки брали бісів, і вони задумали спокусити цього "злотника", їде собі і бачить: посеред дороги лежить хрест. І був він золотий, коштовним камінням оздоблений, і сяяв, і виблискував він перлами, смарагдами, топазами і яхонтами. І розгорілися очі злотника того, і з'явилося бажання в серці його, і думка в голові його – оволодіти коштовним хрестом, і не втримався злотник і взяв... "Мені не буде лиха, а мені пожиток, – думав той злотник, – я перероблю хрест у перстень і сережки, в обручки і брошки, і зроблю на цьому гарний гешефт", – і обрадувався в серці своєму, і милувався своєю знахідкою той злотник. І не знав він, що це лиш бісівське наслання, і почав думати, куди ту свою знахідку сховати. Покласти в кишеню? Хрест був великий. Запхати в пазуху? Він випаде. В мішок сховати? В ньому "богомілья" лежить, і журиться єврей, злотник той. І скаламутили його біси, вклали в голову йому думку – почепити хрест на шию. І від'їхав злотник на узбіччя, і зайшов за дерево, і за кущі, і почав чіпляти. І була у злотника чудова єврейська борода, бо вона була широка біля підборіддя і вузька в кінці, і заважала борода чіплянню хреста. І розлютився злотник на свою чудову бороду, і вийняв ножиці, і відтяв свою бороду... І зробилося в злотника того погане обличчя, але він не відчував і не підозрював своєї потворності, бо вже затьмарювався розум його. І їде собі злотник далі, і бачить: їдуть люди і спільна дивляться на нього; і він бачить це, і дивився на них, і завважив, що вони переводять погляд з його підборіддя на закучерявлені пейси його. І здогадався злотник, що пейси видадуть його, і вхопився за голову, і сказав собі: "Нащо мені мої пейси?" – і постинав їх. І зрадів злотник, і розвеселився, і без страху дивився на зустрічних людей, і думав, що вже ніщо не видасть його. І даремною була думка його, бо зупинили його люди, і казали:

– Що ти за чоловік?

І він відповідав:

– Ну, що я за чоловік?... Я чоловік...

І вони казали:

– В тебе єврейський стрій, і нема ні пейсів, ні бороди.

І він мовчав. І вони й далі казали:

– Ти, мабуть, дурисвіт?

І злякався злотник, сказав:

– Який я дурисвіт! Я такий же чоловік, як і ви.

І відчепилися від злотника ті люди, і пішли собі далі, і щезли. І коли щезли вони, злотник подумки сказав собі:

– Ой-вей! Вони казали правду, бо мій одяг видасть мене... І мене схоплять, і знайдуть хрест, і скажуть, що я злодій.

І побачив злотник шляхтича з убранням у руках, і зупинив його, і запитав:

– Чи не продасть вельможний пан своє вбрання?

І згодився шляхтич, і продав. І купив злотник убрання голя, і зняв свій чудовий

єврейський стрій, і вдягнувся в стрій голя, і поїхав, і радів, бо вже був близько до повного затьмарення розуму. І через невеликий відтинок часу в'їхав злотник до якогось дивного містечка, і зустрів людей, що поверталися з костьолу. І дивилися люди на злотника, і оглядали його, і сказали йому:

– Хто ти? Чи не дурисвіт часом, бо в тебе нема ні бороди, ні пейсів, ні довгого капота, ні пантофлів, ні хутряної шапки, і є єврейське обличчя... Хто ти? Чи не дурисвіт часом? А може, злодій і вбивця?...

І сказав їм злотник:

– Ні, не дурисвіт...

І запитали його:

– Чим доведеш слова свої?

І відповідав їм злотник:

– Чим доведу я?

І вони казали:

– Ось костьол, і двері його відчинені, і йде в ньому служба свята...

І сказав злотник:

– Ну-у, що із цього?

І вони казали:

– Ходи з нами, і умочи свої пальці в святую воду...

І затьмарився розум у злотника, і зліз він на землю, і йшов за людьми... Звісна річ, пропадала єврейська душа... І ви гадаєте: пропадала? Оце так!.. Хіба може пропасти наша душа? Не може, бо кількість душ наших визначена, і охороняє нас зоря народу нашого... Не може загинути жодна із душ народу нашого! Ні... І ви скажете мені: "Гинуть, бо стають голями по вірі своїй". І знову кажу вам: не гинуть, бо в глибині душ своїх вони наші, і вони зберігають любов до нас, і в кінці свого життя розкаються в помилках своїх, і знов стають нашими, і покриваються гріхи їх стражданнями їх і таємними заслугами на користь нашого... І не загинула душа злотника того. І був йому голос: "Шая!" І обернувся злотник, і побачив: якийсь дивний єврей стояв, і дивився, і кивав головою. І це був найсвятіший реб Лейб-Сурес. І підійшов він до Шая, і подивився на нього. І згадав Шая школу, тору, сім'ю свою і матір свою, чесну Фрейду, і прояснив розум його, і взявся молити Шая найсвятішого цадика. І зруйнував реб чари, і той хрест упав на землю, і був він не золотий з камінням, а мідний, пощерблений. І врятував реб злотника Шая, і була велика радість. І осоромилися вороги наші, і розсіялися, як дим, і та дорога була порожня, і було всього: в повітрі, з шумом і виттям, у присмерку щезали біси. І рознеслася слава про великого цадика, між усіма злотниками та іншими, котрі руками своїми працюють. І потім було нове чудо, велике й славне.

VIII

У нашому чудовому місті Бердичеві був великий ярмарок. І з'їхалися на нього купці з усіх "міст" і "містечок", і зайняли лавиці, і почали "вести ґендель". І зайняв одну "крамницю" якийсь дивний купець, і сидів він у ній, не маючи ніякого товару, і через якийсь час виходив із неї, і ставав посеред дороги і ніби говорив із кимось невидимим. І

це було дивно всім нашим купцям, великим і малим, славним і простим, і навіть факторам і носіям. І почали всі вони говорити про дивного купця: або це "мішігінер", або це щось дивне. І у всіх того року були гарні ґешефти і великі зиски, і лишень в одного нього не було ніяких справ. І пойняло всіх зворушення, і всі почали запитувати один одного:

– Що воно таке?

І коли не могли розплутати, пішли до рабина і сказали йому. І був на той час у Бердичеві знаменитий рабин, і знав він багато, і довго обміркував кожну справу. І почав рабин думати, що воно таке, і шукати відповіді в талмуді, і нічого не придумав, і нічого не знайшов. І підвівся рабин з місця свого, і позвав прислужників своїх, і пішов до "крамниць". І прийшов рабин до того дивного купця, і сказав йому:

– Шолом-алейхем!

І почув у відповідь:

– Алейхем-шолом!

І запитав рабин у дивного купця:

– Ви торгуєте?

І відказує йому дивний купець:

– Торкую.

– І я не бачу вашого товару, – каже рабин. І підвівся тоді реб Лейб-Сурес, бо це був він в образі дивного купця, і мовив:

– Ось мій товар.

І бачить рабин: мимо ребе біжить якийсь єврейчик... І сказав реб Лейб-Сурес рабину:

– Дивіться!

І рабин дивився. І зупинив реб єврейчика, і запитував у нього:

– Куди ти біжиш?

– Біжу робити ґендель, – відповідав єврейчик.

І підійшов тоді реб до єврейчика, і взяв поли його капота, і розгорнув їх, і сказав рабину:

– Дивіться.

І подивився рабин, і побачив під капотом саван, і зрозумів, хто перед ним, і злякався, і хотів було закричати, але, почувши грізне "ша!", злякався і змовк. І сказав тоді реб тому єврейчику:

– Ти мрець! Іди на спочинок!..

І був прийнятий мрець на місце вічного спочинку.

І знаєте ви, що це було? Чимало з народу нашого вдаються в марноту, і не дбають про духовне життя, і забувають про добрі справи, виконання найсвятіших велінь божественної книги – талмуда, і не виконують сабашів, бо проводять празники поза своїми домівками, в розлуці з жонами своїми, і дізнають вони за це великих мук: не знаходять місця вічного спочинку після смерті своєї.

І вболівав за них реб Лейб-Сурес, і просив за них Бога Вишнього, Бога Ізраїлевого, і

ублагав його. І дана була найсвятішому цадику велика сила – давати мертвим спокій. І заспокоїв він у той час усіх нещасних синів народу нашого.

І було: рознеслася по всьому прекрасному місту Бердичеву чутка про ребе Лейб-Суреса, і всі, багаті й бідні, знатні й прості, сходилися до нього, і приносили йому дари. І не брав нічого найсвятіший реб Лейб-Сурес. І це було дивне й незрозуміле. І був поголос такий в народі нашому.

IX

Реб Лейб-Сурес володів усіма ангелами, і кожен із них, по своєму роду, доставляв усе преславному цадику. І вам це не дивно: ви знаєте, що й тепер є такі цадики, які володіють ангелами. І це так: володіють. І що з того виходить, що володіють? І реб Мотиле володів ангелами, і бажав скористатися послугами ангелів. І заглибився реб Мотиле в думки, і почав думати над книгою книг, найсвятішим талмудом, і думав довго, і захотів пити. І покликав реб Мотиле ангела, і помилився в його імені. І з'явився той ангел, який завідує вогнем, і приніс його до ребе Мотиле у великій кількості. І була в містечку велика пожежа, і страшне нещастя, бо згоріли будинки і "крамниці", постелі й "бебехи", речі й гроші, і збідніло все "місто", і не збільшилася того року кількість народу нашого, бо в тому "місті" не було потім дітородінь і зачатъ. І бояться тепер цадики, і тремтять, і не кличуть для послуг ангелів, і обходяться послугами "габоїм", прислужників своїх, і приносять наших єдиновірців, що приходять до цадиків. І ці цадики, і реб Лейб-Сурес!.. Вай-вай!.. Вони – злоті, він – червінець!.. Теперішнім цадикам несуть гроші і хліб, масло і яйця, курей і рибу, і всяку живність. Реб Лейб-Сурес сам роздавав гроші бідним єдиновірцям нашим... І багато грошей було у ребе Лейб-Суреса: злоті і гроші, червінці, карбованці і копійки, дукати і пфеніги, луїдори і сантими... І їх приносили ангели, ніхто інший! І велика слава була про ребе Лейб-Суреса! І поширилась слава із Бердичева по всіх містах і містечках, селах, по нашій землі і чужій... І всі йшли до дивного цадика, найсвятішого ребе Лейб-Суреса, і йшли поодиночі, і йшли кагалом. І реб усім допомагав і творив великі чудеса.

І був тоді великий розбрат у нашому краї: пани воювали самі з собою. І було безвладдя велике й безлад страшний. І прийшли війська московські і стали в нашому краї, і зайняли міста і містечка, села і селища. І одне військо стало в містечку, а воно було суспіль єврейське. І тяжко було нашим тримати москалів у домівках своїх. І заплакав кагал містечка того до ребе Лейб-Суреса, і благав його врятувати від московського постою. І зглянувся реб на плач і стогін, зойки і сльози, і сказав:

– Заспокойтеся!

І заспокоїлись ходаки, і зраділи, і розвеселились. І була велика радість у містечку, і всі очікували скорого і чудесного порятунку. І він не забарився. Поїхав наш пречудесний реб до московського генерала і просив його вивести військо своє із хат єдиновірців наших і поставити в хати гоїв. І не зглянувся генерал на делікатне прохання нашого преславногo заступника, і повернувся до нього спиною, і сказав своїм прислужникам:

– Виженіть цього пархатого жида!

Вай-вай!.. Так учинити з ребом Лейб-Суресом!.. І повернувся тоді наш дивний реб до московського генерала, і підняв голову догори, і сказав: "Пс-с!" І вийшов. І коли він вийшов, плюнув на землю і розтер ногою свій плювок. І з'явилося сонце, і послало свій промінь на плювок ребе, і висушило його. І здійнявся вихор, і розметав порошок із плювка ребе по всьому містечку, і посипався порошок на москалів, на всіх, від старшого до молодшого. І наслав реб з тим порошком хворобу на москалів. І через невеликий час вийшли москалі з наших хат і почали жити між гоями. І жителі того склали дяку найсвятішому Лейб-Суресу за порятунок від москалів. І не прийняв дивний реб речової подяки, і звелів роздати її бідним єдиновірцям нашим і сказав:

– Звеличте Бога Вишнього, Бога Ізраїлю, бо Він, а не я, творить чудеса.

Вай-вай, які слова!.. Реб був великий і скромний Божий угодник!.. І була йому дивна шаноба. Реб став ходаком за більшу частину народу нашого. І це було так.

XI

Всюди зміряються на бідних єдиновірців наших, і всюди їх упосліджують, і скрізь їх турляють. І це мусить так бути: не живаються тьма із світом, і зло з добром, і дурість з розумом.

І жив у той час в Австрії кесар. І зненавидів він гебреїв, і розпочав він утиски проти бідних єдиновірців наших. І видав кесар розказ бути всім гебреям з прізвищами. І пішли з тих часів Штерни і Штейни, Берги і Кранци, Ванштейни і Бронштейни, Розенберги і Мандельберги, і були інші прізвища й прізвиська. І видав цей розказ кесар для страшного діла: і це було для перепису. І він був для жахливої справи: кесар видав розказ наших до війська! І був у народі нашому голосній плач, великий стогін, страхітлива скорбота і страшний жах. І плакали, і ридали, і волали старі і малі, юнаки і дівчата, отроки і отроковиці, вся чоловіча стать і жіноча. І наклали наші піст на всіх, і моління, і милостині. І збиралися в школи, і молилися, і жалілися Богу Ізраїлю про помилування і порятунок. І стали князі народу нашого на захист прав наших, і радилися, і розіслали листи в усі країни й кінці, де проживає народ наш, і запросили всіх для обговорення становища нашого. І повстали всі кагали, і збиралися, і обговорювали, і говорили, і виробляли плани для відвернення біди від народу нашого. І висловлювалося багато думок, і багато планів, і різноманітні засоби. Але ніхто не міг переконати того кесаря, щоб відмінив свій жахливий розказ. І знову був плач і зойк, що в народі нашого був скромний, але дивний захисник, найсвятіший реб Лейб-Сурес, і не підозрювали, що близько день покари за жалі народу нашого.

XII

І було: настала п'ятниця, переддень святого сабашу. І почали готуватися всі до зустрічі, прийняття великого дня. І затопили господині печі, і почали варити й пекти сабашні страви: і суп, і рибу, і м'ясо, і компот, і гугель. І припинили мужчини всі справи свої і пішли в лазні. І очищені жінки пішли в мікви, щоб бути геть чистими і бажаними своїми чоловіками. І повдягалися діти, хлопчики й дівчатка, в ошатні строї, і повбігали на вулицю. І почали виймати жінки і дівчата дорогоцінні убрання, – перли і діаманти, шовк і оксамит, золото й срібло із скринь і готувати для вдягання. І всі, хто

давав гроші на проценти, підраховували свій зиск і прибутки свої і звеличили Бога Вишнього, Бога Ізраїлю, який дає нам гоїв – боржників для примноження багатств наших. І хилилося вже сонце до заходу, і золотило більшу половину неба, і більшу частину містечка, і хати наші, і дахи, і вікна. І падало проміння на столи, і на застелені скатертини, і на поставлені на них свічники з сабашевими свічками. І радувалися вже діти, і гукали:

– Сабаш близько, близько дивний день, що несе нам рибу, і м'ясо, і цимес, і гугель!

І тішилися всі дівчата, оглядаючи свої убори і прикраси свої. І раділи всі молодята, і солодко поглядали на пишно підбиті "бебехи", і з нетерпінням очікували сабашевої вечери і солодкого сну. І всі веселилися й радувалися, і всі тріумфували і казали:

– Сабаш, сабаш! Прекрасна й благословенна субота!

І веселився, і радувався наш дивний заступник, найсвятіший реб Лейб-Сурес, бо він готувався до великої справи, захисту народу нашого. І це було так.

XIII

Покликав реб до себе додому балагулу Волька і сказав:

– Іди й запрягай коней, бо ми поїдемо.

І відказував Волько:

– Реб, сабаш близько!

– До сабашу будемо назад, – сказав реб і почав вдягатися у святковий одяг.

І вбрався реб у довгий, блиском своїм подібний до найблискучішої вакси, шовковий капот і підперезався поясом, і вдягнув свої тонкі ноги в довгі панчохи, і поклав на голову свою нову оксамитову ярмулку, і поверх неї велику хутряну шапку, і на ступні свої нові пантофлі, і підкрутив свої довгі пейси, і пригладив свою бороду, і сів, і чекає приїзду Волька. І через якийсь час загримотіло і затріщало, застукало і загрюкотіло. І це їхав Волько на своїх чотирьох конях і в своїй величній буді. І були ті коні: один буланій, а другий красний, і третій рудий, а четвертий сивий; і першому, і другому було по десять з половиною років, а третьому і четвертому по п'ятнадцять років; і були ті коні – спокійні коні, бо ніколи не бігали прудко, а ступали повільно й поважно. І була та буда знаменита буда, бо вона служила Волькові протягом довгих років, і протягом стількох же років служила батьку Волька, і стільки ж років дідові його. І був на буді полотняний намет від задніх коліс до передніх, і було в буді чимало сіна і соломи, і різної м'якої потерті. І під'їхав Волько до хати ребе Лейб-Суреса, і зупинився. І вийшов реб, і сів у буду, і сказав:

– Їдь!

І махнув Волько батогом, і крикнув: "Вйо, вйо!" І заколихалася буда, і затріщала, і загриміла, і покотилася. І за короткий відтинок часу виїхали реб і Волько за саме містечко, в поле. І щойно виїхали вони, почув Волько тихий голос ребе:

– Вольку! Повернися до мене обличчям, і сиди сумирно, і не дивися ні праворуч, ні ліворуч.

Повернувся Волько, і сидів сумирно, і не дивився ні праворуч, ні ліворуч. І через короткий час знову почув Волько голос ребе:

- Повернися до коней і зупини їх.

Повернувся Волько, і сказав коням, щоб вони стали, і вони зупинилися. І зійшов Волько із сидіння свого, і допоміг ребе вийти із буди. І коли допоміг, тоді роззирнувся довкола себе, і страшенно злякався, і був охоплений великим тремтінням, бо уздрів себе Волько у великому і дивовижному місті, серед великого майдану, і довкола себе невідомо яких людей, що розмовляли дивною мовою. І зблід Волько, і затрусився, і затремтів. І сказав йому реб:

- Не бійся і паси своїх коней.

І заспокоївся Волько, і почав роззиратися довкола себе. І бачив він, що реб пішов, і йшов, і підійшов до великого будинку, і ввійшов до нього, і був там, і через короткий час вийшов з нього, і підійшов реб до Волька, і сказав:

- Допоможи мені сісти.

І коли сів реб, тоді сів Волько, і гукнув: "Вйо! вйо! вйо!" І поїхали. І щойно поїхали, як почув Волько наказ:

- Повернися до мене.

І не встиг Волько обернутися, як побачив, що коні стали, і відчув, що вони приїхали в містечко своє. І це було так: вони приїхали в містечко прямо до хати ребе Лейб-Суреса. І було ще: до сабашу встигнув Волько розпрягти своїх коней, і поставити свою буду, і вимити кінці своїх пальців, і одягнутися в святковий одяг, і завчасу прийти до школи, і зайняти своє спадкове місце, і розкрити книгу, і почати молитву. Але не міг Волько молитися, бо вражений був дивною поїздкою, і дивним видінням химерного міста, і незвичайним сяйвом обличчя найсвятішого ребе Лейб-Суреса. І минув тиждень, і настала п'ятниця, і знову поїхав реб у невідоме місто, і був у великому будинку. І третьої п'ятниці їздив так, як першої й другої. І звикнув уже Волько до невідомого міста, і призвичаївся до дивної поїздки своєї, і не відчував уже страху, і, посміливішавши, зробився допитливим. Певна річ, єврейська голова! І купив Волько в чудовому місті люлечку і цибушок, і привіз додому, і показав своє придбання. І було в містечку хвилювання і радощі, бо по люлечці і цибушку дізналися і збагнули, що реб був в австрійському місті Відні. І розлетілася звістка про це по всіх містах і містечках, корчмах, між усім народом нашим. І була велика радість між усіма єдиновірцями, бо рабини казали і проголошували:

- Реб захистить народ наш!

І всі вірили словам рабинів, бо знали, що реб Лейб-Сурес великий захисник народу нашого, і всі бажали знати, що робить реб у Відні і до кого він ходить. І зростала допитливість, і збільшувалася цікавість у всіх, бо і четвертої, і п'ятої п'ятниці здійснив реб дивну поїздку свою. І коли настала шоста п'ятниця і почув Волько розказ запрягати коней у буду, то загорілася у Волька цікавість, і поклав він собі запитати дивного ребе, де він буває і що робить. І натякнув Волько ребе про бажання своє, і почув у відповідь:

- Ще трохи потерпіть, і про все дізнаєтесь.

Терпів Волько, і терпіли всі, і чекали. І настала сьома п'ятниця, і готувався Волько до поїздки, і приготувався заздалегodi. Це було не даремно, бо покликали Волька до

ребе задовго до настання сабашу. І сів реб з Вольком, і поїхали. І настало велике хвилювання, і всі очікували чогось дивного. І було: повернувся реб швидше, ніж у попередні поїздки, і ввійшов до своєї хати і сказав:

– Сьогодні я не тут сабашуватиму.

І реб відійшов у вічність до прабатьків Авраама, Ісаака й батька нашого Якова. І трапилася з гебреями скорбота велика, і здійснювся плач, і зойк, і голосіння. І зійшлося дуже багато люду до будинку дивного ребе, старі й малі, багаті й бідні, і проводили ребе до місця вічного спочинку, і провели, і поховали. І вознеслася душа нашого дивного цадика, найсвятішого ребе Лейб-Суреса, в небесні оселі, і звеселялася там, бо нагодилася якраз до сабашу. І не встигли всі повернутися до своїх домівок, як дізналися, що робив реб у Відні. І говорили про це протягом усього сабашу, і говорили в наступні дні, і тиждень, і місяці, і роки, і десятиріччя, і говоритимуть доти, доки сяє сонце і світить місяць. І розказували так.

XIV

Коли дійшла звістка до ребе Лейб-Суреса про розказ брати наших до війська, тоді він болів серцем, журився і мучився, і молився за порятунок єдиновірців наших. І поклав собі наш дивний заступник з'явитися до кесаря, і благати його про помилування єдиновірців наших. І явився реб перед кесаря, і делікатно просив його не брати наших до війська. І був вражений кесар розумом найсвятішого цадика, і сказав йому:

– Добре, я подумаю.

Але повстали вороги наші, і обступили кесаря, і вклали в серце його не відмінати розказу свого. І зрадив кесар слово своє, і не думав. І прийшов до нього реб Лейб-Сурес, і присоромив його, і казав йому про бідність царства його і про багатство єдиновірців наших. І знову сказав кесар:

– Я подумаю.

Але знову взяли гору ті, що ненавидять нас. І прийшов тоді реб до кесаря з грізним поглядом, і суворим викриттям, і великими погрозами. І було: кесар злякався, і почав благати. І пом'якшав реб, і обмежився лишень одними погрозами. І знову узяли верх вороги наші. І довідався про це реб. Як він довідався?... Хіба ми, прості люди, можемо знати це? І реб почав карати кесаря, і ті кари були дивні і незвичайні. І почне реб чесати волосся, і в кесаря голова болить; і почне реб стригти свої нігті, і в кесаря ломить руки; і кричить кесар:

– Гвалт! Рятуйте!

І з'явився до кесаря, як жрець до фараона, один із ксьондзів його, і зцілив кесаря, і озлобив серце його проти єдиновірців наших. І обтяжив кесар єдиновірців наших, і почав гнобити їх. І уперслювати їх. І постав тоді реб перед кесаря з гнівним поглядом і караючою промовою, і нагнав на кесаря страху і великий жах, і на близьких до нього. І вжахнувся кесар. І благав ребе про помилування. І обіцяв зробити все по його хотінню. І відійшов від кесаря реб і мав надію, що закінчатся страждання народу нашого. Але був той кесар м'який серцем, і знов узяли гору вороги наші. І замишляв ксьондз злий замір на ребе, і передав його кесареві, і переконав його прийняти раду

свою. І та рада ребе була така: кесар повинен був вистрілити в тінь голови ребе Лейб-Суреса, тільки-но він з'явиться перед кесаря. І була та рада згубна... Ви гадаєте: для ребе Лейб-Суреса? Вай-вай!.. Згубна для порадника кесаря. І було: з'явився реб Лейб-Сурес перед кесаря. І здійняв кесар рушницю, і вистрілив у тінь голови. І ви гадаєте: то була голова найсвятішого цадика?... Вай-вай!.. То була голова ксьондза, радника кесаревого!.. І запалав тоді реб Лейб-Сурес гнівом і люттю, і карав наших ворогів карами жорстокими, муками і смертю. І був удостоєний великої честі реб наш за подвиг свій, бо він устиг на небо до самісінького сабашу.

XV

Великий і дивний цадик був реб Лейб-Сурес! І немає рівних йому!.. Перед ним навіть гусятинський і садогурський цадика, як зорі перед сонцем, як струмок перед морем, як тростинка перед дубом, як берізка перед кедром ліванським, як гой перед обранцем із народу обраного!

І я кажу вам про нього, і ви слухайте, і прославляйте Бога Ізраїлевого, Бога Вишнього, і його дивного, пресвітлого слугу. Нашого захисника і покровителя. Найсвятішого ребе Лейб-Суреса!